

MIKOS ÉVA

A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG FUNKCIÓINAK VÁLTOZÁSA A 20. SZÁZAD TÁRSADALOMTÖRTÉNETI FOLYAMATAI TÜKRÉBEN

A népi kultúra és annak szellemi része, a folklór kulturális örökséggé válásának háttéréről fog szólni a következő dolgozat.¹ A vázolni kívánt folyamatok politika-, művelődés- és társadalomtörténeti események láncolatába kapcsolódnak, amely láncolat nagyon hosszú és összetett, így egyetlen tanulmány keretében nem lehetséges minden részletére kitérni. Annál is kevésbé, mivel a magyar és nemzetközi folklórisztika tudománytörténetét sokan és sokféle módon feldolgozták már (Sozan 1978, Kósa 2001/1989; lásd még Ortutay 1955; Dégh 1965, 1970). Ezúttal csak azok az epizódok kerülnek elő, amelyek megmutatják, hogyan jutott el a folklórról való gondolkodás, később pedig az etnográfia és folklórisztika odáig, hogy napjainkban intézményes keretek között, közpénzből óvjuk az alsó társadalmi rétegek egykori mindennapi életének gyakorlatait. Az áttekintés célja felhívni a figyelmet a folklórisztika tudománya és a szellemi örökséggondozási gyakorlat, illetve alkalmazott néprajzi feladat közti szoros kapcsolatra.² A néprajztudomány és más művelődéssel, muzealizációval foglalkozó tudományágak erősen kötődnek a 19. századhoz, ezért a tudománytörténeti áttekintést is itt érdemes elkezdeni.

Az örökséggé válás folyamata akkor kezdődik el, amikor egy kulturális elem, lett légyen szó épületről, műtárgyról vagy más ember alkotta objektumról, s tájhasználatról, vagy bármely más társadalmi gyakorlatról, a hétköznapi vagy ünnepi használatból kikopni látszik, amikor a technikai

1 Jelen írás korábbi változata elhangzott és megvitatásra került a Szabadtéri Néprajzi Múzeum *Szellemi kulturális örökség – kutatási eredmények hasznosulása az örökségvédelem folyamatában: elméletek és gyakorlatok* című konferenciáján Szentendrén, 2017. június 3-án.

2 Lásd pl. Peter Nass-nek a *Current Anthropology*-ban megjelent problémafelvető dolgozatát, és a reflexiókat, különösen Richard Kurin hozzászólását, 144–145.

innovációk kiszorítják azt megszokott helyéről.³ Vagyis, ami valamikor folklór volt, nem biztos, hogy mindig az is marad. Ha eredeti kontextusától és hagyományozási gyakorlatától elváltatjuk, nem folklór többé, hanem előbb folklorizmus, utóbb fokozatosan szellemi kulturális örökség. Az eredeti kontextusból való kiemelés és *kanonizálás* célja a nemzeti kultúrába emelés volt: ami egykor csak bizonyos társadalmi rétegek vagy csoportok, földrajzi régiók vagy települések körében volt ismert és használatos, egyszerre mindenki számára, egy megaközösség számára vált értékessé és hozzáférhetővé.⁴ A változékony szóbeli szellemi kultúra rögzítésének első motivációja a 19. század elejétől az egységes, társadalmi csoportok és földrajzi tájak közti különbségek fölött álló *nemzeti kultúra* létrehozása volt. A népi kultúrának különböző szimbolikus jelentéseket tulajdonítottak már a 18. század vége óta, így annak pusztulástól féltett elemeit szükségesnek látták összegyűjteni és elraktározni, majd kiválogatva és megneemesítve újra használhatóvá tenni (vö. Niedermüller 2002). A pusztulás veszélyétől féltett népi kulturális javak megmentésére tett 19. század eleji kísérletek tehát már a későbbi szervezett örökség-sítési mechanizmus kiindulópontjának tekinthetők. A kanonizálás egyúttal válogatást is jelent, hiszen a nemzet és egyes tagjainak befogadóképessége véges, így csak azok az elemek kerülhetnek ebbe a korpuszba, amelyek arra a legalkalmasabbak.

A folyamat során az összegyűjtött és archivált műveltségi elemeket más társadalmi rétegek a hagyományostól eltérő kontextusban újból használatba veszik, amit az 1960-as években folklorizmusnak, korábban elsősorban revival-nek volt szokás nevezni.⁵ A 20. század második fele folklorizmus-mozgalmainak indulása óta sok változást éltek meg. Erre épült a kulturális örökség fogalmának adaptálása és gyakorlati használatának kialakítása, ami egy soklépcsős folyamat végeredménye. Ennek során egy már korábban rögzült, archívumokba került, publikált, esetleg helyben megőrzött, de tudatosan fenntartott valamikori hagyomány őrzése és fenntartása még tudatosabbá, egyúttal állami és nemzetközi szervezetek által támogatottá válik (vö. Sonkoly 2001).⁶ Más megfogalmazásban, a folklór jelensége, amelynek lényeges eleme a speciális, ember-ember közti átadás-átvétel, amit a köznyelv és a szaknyelv egyaránt *hagyományozásnak* nevez, a társadalom és a kommunikáció formáinak gyors átalakulása miatt eltűnik. A folklór meghatározott elemeit azonban az új társadalmi berendezkedés is értéknek tartja, a folklorizmusban, majd az örökség-sítésben ezért a megőrzésére tesz erőfeszítéseket, hiszen a változások során a rendszerből épp a hagyományozás esik ki, amely életben tartaná e kulturális javakat.

3 A szellemi kulturális örökség fogalmának egyik nehézsége, egyúttal a tudományos teminus technikusokra általában jellemző, hogy jelentéstartományuk folyamatosan változik. Jelen esetben az UNESCO-ajánlásoknak viszonylag rövid ideig tart a kisugárzásuk, a gyakorlat többnyire időről-időre felülírja az elméletet, aminek következtében újabb ajánlások megfogalmazása válik szükségessé. A fogalom, illetve a gyakorlat történetével foglalkozók egyaránt számolnak ezzel a jelenséggel. (Vö. Voigt 2003, Schneider 2005.)

4 Sonkoly Gábor értekezik a nemzetépítés és a kulturális örökség fogalmának összefüggéseiről a tárgyi és épített örökség vonatkozásában (lásd Sonkoly 2005). Az ott rögzített megállapítások jelentős része érvényes a folklór szellemi kulturális örökséggé válására is. Erről lásd még Löfgren 1989.

5 A folklorizmus fogalmának meghatározása Hans Moser német néprajzkutató nevéhez fűződik (lásd Moser 1962); magyar adaptációja: Verebélyi szerk. 1978, lásd még Bíró–Gagyi–Péntek szerk. 1987, továbbá Voigt 2001. A folklórral kapcsolatban Liszka 2013.

6 Sonkoly Gábor az örökség fogalmát a hagyomány bővített, korszerűsített változatának tartja (Sonkoly 2001: 9).

Előzményként ide kívánczok még a kulturális, illetve szellemi kulturális örökség kifejezések története, illetve magyarországi adaptációjuk. A kulturális örökség kifejezés a francia kultúrában alakult ki és honosodott meg a 18. század végén, a forradalmat és a népuralmat követő túlkapások irányították ugyanis a figyelmet a múlt értékeinek védelme felé (Chastel 2004).⁷ A fogalmat tehát először a klérus, majd az arisztokrácia lefoglalt és kvázi államosított anyagi javaira alkották meg. Az elsősorban a tárgyi, illetve az épített örökség megkímélése és újbóli használatba vétele nyomán kialakuló fogalomnak a folklórra való alkalmazását a 20. század sajátos történelmi klímája tette szükségessé, Franciaországban ugyanis a folklór szó a Vichy-kormány szótárából a háború vége után a virtuális nyelvi szemétkosárba került, helyette pedig körülírást kellett alkalmazni, így a *culture traditionnelle et populaire* kifejezéssel váltották azt fel. Mivel az UNESCO első ajánlásai az 1970-es évektől még franciául készültek, így ez a kifejezés került a szövegekbe, majd onnan fordítások révén a magyar nyelvbe (vö. Voigt 2003: 27). A tárgyi örökség törvényi szabályozására csak az 1990-es években gondoltak először Magyarországon (Erdősi 2001), a törvénykezés folyamata ekkor már párhuzamosan zajlott a szellemi kulturális örökség védelmére irányuló intézményesítési kísérletekkel. Az évtizedek alatt azután alkalmazkodni kezdett az idehaza is folyamatosan változó társadalmi és intézményes viszonyokhoz, ma már nem elsősorban a szellemi néphagyományokat jelenti általában, hanem azok sajátos intézményesített megővésének és tovább élésük biztosításának megnevezésére szolgál (vö. Csonka-Takács szerk. 2007). Összességében azonban fontos megjegyezni, hogy a szellemi javak védelme Magyarországon nem a fogalom megjelenésével kezdődött, hanem közel kétszáz évvel korábban, így a jelenség hazai történetének áttekintése más fogalmak történetének áttekintését kell jelentse.

A szellemi örökséget az különbözteti meg a tárgyi örökségtől, hogy utóbbi fizikailag is jelen van a térben, ennek megővését és tovább éltetését viszonylag egyszerű széles társadalmi bázison is legitimálni, míg a lappangó, archívumok és múzeumi raktárak mélyén, vagy eldugott települések kis kultúrházaiban rejtőző szellemi javak örökségbe vonása sokkal nehezebben érvényesíthető társadalmi program. Ahhoz, hogy mindez világgá váljon, érdemes néhány bekezdés erejéig áttekinteni a történeti folyamatokat.⁸

A következőkben a folklór örökséggé válása történetének három fontos pilléréről lesz szó. 1. A népi kultúra iránti érdeklődés akkor kezdődött – a világ különböző pontjain eltérő időben –, amikor adott helyen a feudális keretek lazulni kezdtek, a paraszti kultúra zártsága oldódott, s a népi kultúra a külső hatások következtében először virágba borult, majd fokozatosan elkezdett veszíteni jelentőségéből.⁹ A kultúra globalizálódása nem új keletű jelenség, lényegében már a felvilágosodás korában, a 18. században megkezdődött, a ma tapasztalható változások jelentős része kétszáz évnél régebbi múltba nyúlik vissza. E kulturális globalizáció első állomása a társadalmi rétegek bizonyos jellegzetességeinek fokozatos elvesztése volt, amit e rétegek maguk is konstataáltak, aminek következtében érdeklődésüket más, még autentikusnak érzett rétegek és csoportok kultúrája felé fordították. 2. Mindez főként Közép-Kelet-, valamint Dél-Európában valamilyen társadalmi-politikai cél érdekében történt, s bár a

7 A fogalom franciaországi és összeurópai történetéről bővebben Sonkoly 2016.

8 A szellemi kulturális örökség kontextusában tudománytörténeti kérdésekről értekezik Voigt 2010.

9 Utóbbi két fázisról részletesen: Hofer 1975.

legtöbbször esztétikai indíttatású volt, a kulturális elemek esztétikai tárggyá válása, illetve esztétikai értékelése is a magasabb rendű cél, a társadalmi-politikai problémák megoldásának érdekét szolgálta. Ez a cél legtöbb esetben a társadalom integrációja, a rétegek és csoportok közti vagyoni, műveltségi, később etnikai és vallási, összességében életmódbeli és világszemléleti különbségek felszámolása. Kezdetben, a 19. század elejétől az egységes, mindenkire érvényes nemzeti kultúra létrehozásában gondolkodott az értelmiség. Idő közben azonban világossá vált az is, hogy ez az összes társadalmi rétegek az elképzelt ideális középréteghez való közelítésével valósítható meg, az alsó rétegek felemelésével, s a korábbi felső rétegek kiváltságainak megszüntetésével. Az alacsonyabb társadalmi rétegek kultúrájának megismerése tehát a társadalmi integráció és emancipáció irányába tett első lépés. A folklór és a nép szellemi kultúrájának védelme legalább annyira fontos az azt művelők emancipációjának szempontjából, mint alanyaikéból. 3. A szóbeli hagyományok összegyűjtésének és nemzeti kultúrába integrálásának végrehajtása, az ideológiai háttér kidolgozásától a gyakorlati megvalósításig – pl. gyűjtések megszervezése, a gyűjtött anyag rendszerezése, publikálása, ismertetése, értelmezése – mind-mind a középrétegek értelmiségi attitűdű tagjai felől indult. E társadalmi csoport, a szellemi elitet célozzák a népköltészeti, valamint kottás népzenei kiadványok is, ezek változó sikere pedig mutatja, hogy a téma iránti érdeklődés még nem volt egységes, az érdeklődők száma pedig nem mutatható kis statisztikailag.¹⁰ Ez az oka annak, hogy a legfontosabb korai gyűjtések jelentős része a vélhető anyagi veszteség miatt meg sem jelent, vagy csak németül láthatott napvilágot. Egyfelől az irodalmi népiesség, illetve a korabeli művészeti folklorizmus elősegíti a középosztályosodás folyamatát, az egyes szegmensek középrétegbe történő integrálódását. Másfelől viszont a folklórgyűjtés a nemzetépítés folyamatán keresztül a polgári réteg egyes szegmenseinek öntudatosodását is elősegíti.¹¹

A 19. század folyamán a középrétegek egy-egy képviselőjük által fokozatosan kapcsolódtak a folklór iránt érdeklődők csoportjába.¹² A század közepén a hagyományos középréteg derékhadát adó honorácior értelmiség végezte e munka dandárját, ugyanis zömmel vidéki lelkészek, tanítók gyűjtötték a népdalokat, balladákat, mondákat, meséket (lásd erről még Szakál 2017). Kriza János például saját tanítványaiból és unitárius lelkészek helyi közösségéből szervezett bonyolult hálózatot (Szakál s.a.r. 2011). Másfelől bekapcsolódtak a nemesség polgárosodni vágyó tagjai is, ezt a csoportot képviselte a kiváló Kazinczy Gábor, de akár a herderi eszmék hazai recepciótörténetében legfontosabb szerepet betöltő Kölcsey Ferenc is ide kapcsolható.¹³ A 19. század harmadik harmadától megkezdődött más, korábban nem vagy alig érintett csoportok bekapcsolódása az alsó rétegek szellemi kultúrájának védelmébe: a felvidéki cipszer kispolgári milióból jövő Hunfalvy-fivérek, a nyelvész, finnugrista, etnográfus Pál, és a földrajztudós, valamint

10 Példázza ezt az a tény, hogy a *Vadrózsák* című művét részben magánvállalkozásként kiadó Kriza János élete végéig adós maradt, sőt hirtelen bekövetkezett halála után örökösöknek is vállalniuk kellett a részletek fizetését (lásd Szakál s.a.r. 2011, Szakál 2014: 281). A téma iránti érdeklődés volumenéről és az ebből eredő problémákról lásd Domokos 2015.

11 A folyamatról és sajátos magyar viszonylatairól lásd Gyáni–Kövér 2001.

12 A folklórgyűjtés és a polgárosodás összefüggését, egyebek mellett a néprajzos szakma társadalmi összetételének változása fényében is Hofer Tamás próbálta először értékelni (lásd Hofer 2008).

13 Kazinczy Gábor politikai és tudományos működéséről lásd Várkonyi 1973. Folklorisztikai tevékenységéről monografikus igénnyel Domokos 2015: 161–191.

az etnológia hazai megteremtőjének tekinthető János fényes pályafutása és magyarosodása jól példázza ezt a folyamatot.¹⁴

A 19. század folyamán a folklór jelenségét egységesnek képzelték el, illetve fontosabbnak tartották az általános jellemzőit, a típusokat az egyéni vagy helyi változatoknál. Jól példázzák ezt a vegyes gyűjtések az ország minden szegmenséből összerakott tartalommal. *Népdalok és mondák* kötetei, vagy a *Magyar népköltési gyűjtemény* sorozatának első néhány tagja e homogenitás elképzelését tükrözik. Henszlmann Imre és Erdélyi János elemző tanulmányai társtalanként maradtak a század folyamán (Gulyás 2013, 2014). Paradox módon, a 20. századi kutatók ismerték fel a 19. századi gyűjtemények, illetve a részben ezekre épülő olcsó nyomtatványok, a populáris olvasmányok folklórt sztenderdizáló hatását, például Benedek Elek, vagy éppen Arany László népmesegyűjteményeinek erős befolyását a paraszti mesemondás alakulására. Ebbe a helyzetbe érkezett meg Bartók és Kodály, akik felfedezték a népzene területi és történeti megoszlását, meghatározták a tájegységi tagolódást, és történeti rétegeket különítettek el.

A rövid 20. század folklorisztikáját az különbözteti meg a hosszú 19. századétól, hogy ha nem is egy csapásra, hanem mintegy fél évszázad alatt (nagyjából az 1880-as évektől az 1930-as évekig terjedő időszakban) az egyéni teljesítmények soraként értékelhető folklórkutatást az intézményes keretek között dolgozó váltja fel. Az új korszak másik jellegzetessége, hogy míg a 19. században a folyamat csak az értelmiség és a középső társadalmi réteg nagyon szűk részét érte el, addig a 20. századra a folklórral foglalkozók csoportja is rétegződik, elkülönül a professzionális folklorista, és az önkéntes gyűjtő, a zenileg magasan képzett népdallejegyző szakember, s fokozatosan létrejönnek az intézmények is.

Az első világháborút megelőző évtized, valamint a két világháború közötti időszak az intézményesülés korszakaként írható le, amelyet valamelyest megelőzött a szakma professzionálissá válásának szakasza. Ennek során a folklorisztika félhivatásos, de elhivatott művelői előbb jelentek meg, mint ahogy az őket foglalkoztató intézmények felálltak volna. Erre világíthatnak rá az alábbi példák. Sebestyén Gyula az 1880-as évek végétől az 1920-as évek elejéig a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtárának könyvtári őr, majd igazgató-őr volt, több különböző részleg vezetésével is megbízták. Pályafutása aktív időszakának utolsó éveiben egy úgynevezett néphagyománytár létrehozásán fáradozott, aminek mintáját skandináviai utazása során ismerte meg. Az intézmény 1916-ban meg is alakult Folklóre Osztály néven a Széchényi Könyvtár kebelén belül, amelybe Sebestyén a Kisfaludy Társaság, a Néprajzi Társaság és a Folklóre Fellows szervezetek keretében gyűjtetett folklórananyagot helyezte el. Az intézmény ebben a formában alig három évet élt meg, s ez az a három év, amely alatt Sebestyén Gyula, kora egyik meghatározó folkloristája, napi munkaidejében szakmájának élhetett, vagyis hivatásos folklorista volt. Az utókor munkássága alapján egyértelműen folkloristának tekinti Sebestyént, tudható élete legnagyobb részében nem ilyen minőségben volt állásban, nem e tevékenységéből kereste kenyerét (Mikos 2017).

A másik példa szintén sokak számára ismerős lehet. Bartók Béla diplomaszerezésétől, a 20. század első évtizedének derekától a Királyi Zeneakadémia (ma Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem) zongora tanszékének tanára volt, emellett koncertező

14 A Hunfalvy-fivérek felmenői paraszti sorból származtak, édesapjuk latinul jól tudó falusi előljáró volt, aki részt vett közsege jobbágsorból való megváltásában (lásd Domokos–Paládi-Kovács 1986: 7–8), vagyis maga váltott társadalmi pozíciót. Polgári attitűdjét példázza, hogy a szokásoktól eltérően nemcsak idősebb fiát, hanem a kisebbiket is taníttatta (Domokos–Paládi-Kovács 1986: 8–21).

művészként kereste kenyerét. Folklorisztikai tevékenységét szabadidejében, s nagy részben az egyéb tevékenységeiből származó jövedelmeiből folytatta. Az első világháború végétől voltak kísérletei, hogy elhagyja a pedagógusi pályát, hogy ideje nagyobb részét szentelhesse a népzene kutatásnak és a komponálásnak. Ám csak folklórgyűjtői pályájának negyedik évtizedében érte őt a megtiszteltetés, hogy a Tudományos Akadémia állást létesített a számára, egy segéderővel, a népzenei gyűjtések rendszerezése, s a népzenei összkiadás (később *Magyar népzene tára*) előkészítése céljából.¹⁵ Bartók e hivatalát alig hét éven át, Amerikába való távozásáig töltötte be, de ez is duplája annak, amennyi idő a nála egy generációval idősebb Sebestyén Gyulának adatott.

A két világháború közötti időszakban már néhány hivatásos folklorista is létezett tehát, az első néprajzi katedrát Solymossy Sándor népmesekutató foglalhatta el 1927-ben a Szegedi Egyetemen, az ő óráira járt Ortutay Gyula is. A folklór ügye széles társadalmi rétegek számára azonban csak valamivel később válik fontossá. A folklórtudomány nagyrészt továbbra is néhány időt, energiát, pénzt nem sajnáló megszállott hóbortja, akik az esetleges állami és szakmai szervezetektől, magánadományozóktól jövő támogatásokból próbálják előre mozdítani a folklór tanulmányozásának ügyét. Ebben a korszakban még nem jár rendszeres állami támogatása sem az egyes gyűjtőknek, sem pedig a szakmai szervezeteknek. A két világháború közötti időszak nem kedvez a népzenei, népköltési kiadványok megjelenésének sem. Az ország nagyon szegény, s a társadalmi integráció programja is lelassul. Ez az oka, hogy bár ezek az évtizedek Bartók és Kodály mellett Berze Nagy János legaktívabb korszakát jelentik, a folklórkiadványok száma még a boldog békeidők kiadványszámát sem közelíti meg.

A *Gyönyösbokréta*-csoportok hálózata az első jól szervezett folklorizmus-mozgalom volt hazánkban, a néptáncokat és szokásokat helyi keretek között, a falu lakói által, de a helyi értelmiség irányító és szervező munkája segítségével kívánták megővni. A színpadra állított produkcióik egyszerre szolgálták a falusi közösségek modernkori identitásproblémáinak áthidalását, és bizonyos nemzeti ünnepeken a hatalom önreprezentációjának háttérét (vö. Vitányi 1964: 20–26, továbbá Pálfi 1970). A Bokréta azonban csak egyike, bár kétségtelenül a legkiterjedtebb, ezáltal legláthatóbb része a korszak sokszínű néptánc-mozgalmának. A két világháború között városi fiatalok, valamint a klasszikus és modern balett, illetve a hivatásos és amatőr színjátszás képviselői találtak lehetőséget a néptánc és a népi játékok, népszokások elemeinek színpadra alkalmazásában (Vitányi 1964).¹⁶

Az 1950-es, de különösen a 60-as és 70-es évek áttörést hoztak a folklór megmentése, dokumentálása és újabb használatba vétele tekintetében egyaránt. Ez az időszak már nem csak a folklór felgyűjtése és reprezentálása, dokumentálása és nyilvánossá tétele, hanem széles társadalmi bázison való népszerűsítése szempontjából is igen jelentős (lásd pl. Ortutay 1952; áttekintő jelleggel: Dégh 1990). Példázza ezt a helyzetet a folklórkiadványok számának soha nem látott mértékű emelkedése. Az államilag dotált könyvkiadásban korábban gyűjtött és recens szövegek, dallamok tízezrei jelenhettek meg, sokszorosan felülmúlva minden korábbi korszak teljesítményét. A helyzet azonban közel sem ennyire egyértelműen pozitív, a népi kultúra ügye számos ellentmondással is terhelt ebben a korszakban. E folyamatban azt kell elsősorban látnunk, hogy a folklór ügye ebben

15 Erről részletesen Szalay 2004: 231–262.

16 Egyik esetben sem hagyható figyelmen kívül a néptáncok színpadra állítása mögötti – különböző előjelű – politikai szándék, amit a szakirodalom is hangsúlyoz.

az időszakban véglegesen kiszabadult az értelmiségi közösségek zártságából, s széles társadalmi bázison nyert relevanciát.

A legjobban példázza ezt a népzene és néptánc sorsa az 1950-es és 1970-es évek között.¹⁷ Egyszerre volt cél és eszköz a hatalom kezében, és az ellene lázadók számára, még ha ez sok esetben nem volt tudatosan irányított, hanem a véletlennek és az egyéni kezdeményezőkézségnek is jelentős szerep jutott. Egyszerre volt a nemzetköziség kifejezésének eszköze a világíjfúsági találkozók, és a nemzet határokon átnyúló egységének kifejezője az Erdélyt járó táncház-mozgalmárok számára. Egyszerre volt közösségi, amennyiben a színpadok színes szovjet mintájú néptánc-revüin megnyilvánult, vagy a május 1-jék forgatagában, és egyéni, amennyiben lehetőséget teremtett fiatalok tömegeinek saját ambícióik kifejezésére az improvizációs technikákra építő táncházakban.¹⁸ Mert bár a hatalom az '50-es évektől felkarolta, és saját képére igyekezett formálni a színpadi néptáncot (lásd pl. az Állami Népi Együttes alapítását), s a társadalom egyes alegységeinek fenntartására (SZOT, KISZ, gyárak, téészek) utalta az amatőr színpadi néptánc csoportokat, a 60-as évektől a cipő mind szűkebbnek bizonyult, s a rendszer tagjai tették a legtöbbet annak felszámolásáért. A jeles budapesti táncgyűttesteket vezető Timár Sándor bontotta meg a paradigmát a színpadi néptánc felfogásának átértelmezésével, illetve Martin György ötletének megvalósításával, a városi táncházak elindításával. A néptánc a színpadon is lehetett az értelmiségi lázadás és elvonulás eszköze, ahogy ezt Szigeti Károly és Györgyfalvy Katalin életműve példázza (Lelkes 2010a).

A népköltészet, néptánc és népzene tudományos feldolgozásának felkarolásában és intézményrendszerének felépítésében ez a korszak ugyanakkor kiemelkedő jelentőségű. Érvényes ez a megállapítás a tudományos feldolgozás és a nagyközönség soraiban való tovább élés vonatkozásában egyaránt. Nem kis részben köszönhető mindez olyan karizmatikus egyéniségeknek, mint Kodály Zoltán, aki bár közmondásosan ellentétben állt a kommunizmus eszméivel, nemzetközi ismertsége és tekintélye megóvta őt a rendszer túlkapásaitól, s az 50-es évek második felétől bizonyos kérdésekben a hatalom el is fogadta véleményét. A korszak kultúrpolitikájának prominensei felismerték a Kodály társadalmi programjában rejlő lehetőséget, és segítettek annak megvalósításában.¹⁹ Így mindenekelőtt a zenei általános iskolák hálózatának kiépítésében, és a kórusmozgalom támogatásában. Kodály teremtette meg a Zenetudományi Intézet alapjait is, amely a hazai népzenei, később néptánc kutatások fellegrárává vált. Bartók helyét 1941-től ugyanis ő vette át az Akadémián, s a csoport tagságát folyamatosan bővítette, s technikai személyzettel is megtámogatta (Szalay 2004: 271–313).

A korszak intézményteremtésének másik nagy egyénisége Ortutay Gyula volt, aki fontos szerepet játszott mind a múzeumi hálózat létrehozásában, mind pedig a folklór-intézményesítésében. Az intézményteremtés szerteágazó folyamatából ezúttal néhány kifejezetten a folklór örökségésítését érintő területet érdemes kiemelni, így az *Új magyar népköltési gyűjtemény*, valamint a *Népek meséi* sorozat indítását, mivel ezek lehetőséget teremtettek a széles nagyközönség számára a hazai és egyetemes folklór-örökség megismerésére.

A bonyolult hálózat, amely a második világháborút követő három évtizedben épült ki, egyszerre volt tünete és mozgatója a korszak viharos társadalmi átrendeződésének. A feudális maradványok felszámolása, valamint a társadalmi egységesítés minden

17 A második világháború utáni korszak színpadi néptáncáról lásd Lelkes 2010a, 2010b.

18 A táncház-mozgalom politikai motivációiról áttekintő jelleggel Balogh-Fülemile 2008.

19 Erről részletesebben, a helyzet ellentmondásait is felismerve értekezett Péteri Lóránt (2007).

korábinál drasztikusabb eszközökkel és gyorsabban zajlott, talán ezzel függhet össze a folklórgyűjtés és rögzítés folyamatának jelentős gyorsulása is. Ugyanakkor az így megalkotott örökség újra felhasználásában a társadalomnak e folyamat erőszakosságával szembeni ellenállása is tetést öltött. A folklór felgyűjtése és archiválása az 1945-öt megelőző közel másfél évszázadban többnyire önkéntes alapon történt, az állami finanszírozás csak nyomokban érhető tetten. S bár a második világháborút követően kiváló szakmai háttér épül ki a gyűjtések szervezésére és tudományos vizsgálatára, a folklór iránti érdeklődés társadalmi beágyazottsága és az öntevékenység jelentősége nem csökken.²⁰ Az intézmények és a hivatásos folkloristák együttes munkájára és lelkesedésére volt szükség ahhoz, hogy az 1990-es évektől a szellemi örökség védelme nálunk is megkezdődhessen, immár teljesen új megközelítésben, valamint intézményes és szakmai háttérrel zajlik a hagyományos tudás, szellemi értékek és jó gyakorlatok védelme. Ennek intézményrendszere azonban ezer szállal kötődik a kutatási és múzeumi szisztémához, az intézményekben dolgozók szakmai tudásához és tapasztalatai pedig az örökség védelmében sem nélkülözhetők.

*

S végezetül szólni kell néhány jelenbeli problémáról, olyan anomáliákról, ahol a szellemi kulturális örökségesítés és a folklórtudomány kölcsönös segítségére lehetne egymásnak. Van ezek közt olyan eset, ahol a tudomány tanulhat az örökségépítőktől, és olyan is, ahol fordított a helyzet. Előre kell bocsájtani, hogy az örökségvédelem a hagyományos folklórtudás fennmaradásának és tovább éltetésének nem egyetlen útja.²¹ Annál is inkább, mivel ma már lehetetlen kizárólag intézményesített megőrzésről és újrafelhasználásról beszélni, hiszen a különböző médiumok, legújabbban pedig a világháló korlátlan teret adnak a szakmai és a szakmán kívüli közönség számára is. Továbbá a 21. században az intézmények specializálódása figyelhető meg. A szellemi kulturális örökség valóban megfoghatatlan részeinek tovább éltetését vagy új életre keltését elsősorban a Hagymányok Háza, másodsorban a múzeumok, főként a Szabadtéri Néprajzi Múzeum végzi, a folyamatok tudományos analízisét pedig a kutatóintézetek és egyetemi tanszékek munkatársai. A kiváló adatközlők számára az 1950-es évektől létezik a Népművészet mestere-díj, ennek nemzetközi párhuzama *living human treasure program*. A feladatok elosztása azonban nem járhat azok elaprózásával.

Mindazonáltal talán nem hiábavaló a hagyományos szóbeliség emlékeinek kulturális örökséggé tétele, ezáltal jogi és gyakorlati védelme sem.²² A jelenlegi hazai kulturális örökség listán egyetlen élő vagy életben tartott szöveges, vagy zenés és szöveges folklórhagyomány sem kapott helyet. Kivéteklént a határesetet jelentő táncház-módszer említhető, amely a „jó megőrzési gyakorlatok” listájára került fel, ez azonban nem a szó szoros értelmében vett folklór, hanem a folklorizmus jelenségéhez sorolható, akárcsak a kulturális örökségesítés maga.

A népzene és a néptánc örökségesítésénél érdemes megállni egy-két szóra. Ez ugyanis régen túllépett hazánkban a sztenderdizálódás folyamatán, aminek előfeltétele a professzionális folklorisztikai gyűjtés, dokumentálás és rendszerezés volt, s ez a 20. század folyamán végbe is ment. Ennek következménye, hogy a népzene és néptáncnak

20 A felsőoktatás vonatkozásában lásd Csonka-Takács szerk. 2001.

21 Az átmentés lehetséges további módszereiről remek összefoglalást nyújt Vajda András (2016).

22 A folklór jogi védelmének sarkalatos kérdéseiről lásd Verebélyi 1999.

nevezett jelenség a 21. századra sztenderdizálódott, kanonizálódott. Napjainkban választható iskolai tananyag, általános iskolákban és alapfokú művészeti iskolákban tanulható hivatásos, erre képzett szakemberektől. A Magyar Táncművészeti Főiskolán évtizedek óta lehet színpadi néptánc-művész diplomát szerezni, továbbá egy évtizede felsőfokú végzettségű néptánc-próbavezetőket, vagyis professzionális táncpedagógusokat is kibocsát az intézmény (2007-től BA, 2010-től MA-képzés) (lásd Bolvári-Takács 2011: 253–255; lásd még Csonka-Takács–Havay szerk. 2011: 15). A néptáncból a táncház-módszer, az átadás-átvétel sajátos, Magyarországon az 1970-es évektől kialakuló, kezdetben szubkultúráként működő gyakorlata vált így az örökség jó megőrzésének gyakorlataként nemzetközileg védett értékévé, az egész népzenei-néptánc jelenség együttes védelmén és életben tartásán ugyanakkor más intézmények is osztoznak.

A néprajztudománynak és a folklorisztikának is vannak ugyanakkor adósságai a népzene és néptánc területén: a jegyzékre felkerült ugyanis – nagyon helyesen – a Rajkó-módszer a cigányzene megőrzésének és átadásának hagyományokon nyugvó gyakorlata, amelyet a globalizáció és a művelődési igények átalakulása miatt szintén mesterséges keretek között kell megővni (Hoppál–Csonka-Takács eds. 2016: 40). A kulturális és szórakozási formák az 1960-as évektől ugyanis, hiába a szórakozatatóipar állami irányítása, viharos gyorsasággal változtak meg, főként a nyugat-európai populáris zene beszűkremkedésének következményeként. A falusi és városi cigányzenekarok erre egy ideig repertoárjuk gyors változtatásával, egy idő után, aki tehetette, műfajváltással, mások a pályaelhagyással reagáltak. A 20. század második felében felgyorsult az a már korábban is tapasztalható folyamat, hogy a roma zenészek megjelentek a klasszikus, a dzsessz, utóbb pedig a folk- és világzene területén, ami egyfelől termékenyítően hatott főként az utóbbi műfajok repertoárjára és előadási gyakorlatára, azonban ezek a területek sem tudták felszívni a teljes állástalan kávéházi- és vendéglői zenésztársadalmat. E probléma egyik megoldási lehetőségének kínálkozott a szocializmus művészet- és munkaerő-politikája számára a *Száztagú Cigányzenekar*, majd a *Rajkó Zenekar* alapítása, illetve a körülötte kiépülő utánpótlás-nevelés. A zenekar azonban csak ideig-óráig tudta megállítani a hagyományos zenei műfaj és művelőinek eltűnését. A magyar néprajztudomány nagy adóssága, hogy csak igen kevés zenekar repertoárja került tudományos igényű rögzítésre, majd archivumi megőrzésre,²³ a muzsikuskok kinevelésének gyakorlata pedig máig nem kellően dokumentált. E hiány pótlásában – ahol még lehetséges ez egyáltalán – szép és előremutató kezdeményezés a „jó gyakorlatok” jegyzékére való felkerülés. Azonban szükséges, de nem elégséges feltétele a pusztuló hagyomány megmentésének.

Előbbi esetben tehát a néprajztudomány és a folklorisztika lényegesen megelőzte, mintegy megalapozta az örökséggé válás folyamatát. Utóbbi esetben azonban fordított a helyzet, a néprajzos szakma az örökségképzés után kullog, ha egyáltalán felismerte a kutatási hiányosságokat.

A hazai örökségi listára felkerülő jelenségek közül a legtöbb a korábban népszokás terminussal illetett népszokások csoportjába tartozik (pl. a mohai tikverőzés), vagy annak egyes elemei (pl. pünkösdi templomdíszítés Mendén) kerültek a listára. Az e szokások mögött megbúvó hit és tudás is az örökség része, nem csupán a rituális gyakorlat vagy annak tárgyi része. Szöveges folklórműfajok, például a mesemondás hagyománya eddig kimaradtak. Ennek nyilván elsősorban objektív okai vannak, például nem volt olyan helyi közösség, amely felterjesztette volna saját elbeszélő gyakorlatát, részben mert ez ma

23 Ezen a területen is Lajtha László végzett úttörő kutatásokat, Tendl Pál szombathelyi cimbalmos prímásról írott monográfiája csak jóval halála után jelenhetett meg (lásd Lajtha 1988).

már régóta tudottan egyéni teljesítményekből tevődik össze, egy-egy településen többnyire csak egy-két kiemelkedő mesemondó, esetleg balladaénekes élt hagyományosan is, akik idővel általában marginalizálódtak, a művelődés új formáinak feltűnése – különösen az audiovizuális médiumok – pedig idővel teljesen elnyomták ezt a szórakozási formát. Nyugat-Európában vannak már kísérletek arra, hogy a szóbeli folklór élő és továbbéltetett formáit mint szellemi kulturális örökséget határozzák meg (Schneider-Flor hrsg. 2014).²⁴ Általánosságban igaz, hogy a néphagyományok azon elemeiből lesz könnyebben szellemi örökség, amelyeknek van tárgyi tartalmuk is, tehát a mesterségek, háziipari technikák, látványos, jelmezekkel, maszkokkal végzett szokások kerülnek a listára, s előnyt élveznek a gasztró-turizmus és a fesztiválok számára hasznosítható étel- és italkülönlegességek is. Ebben az esetben az örökségépítés ázsiai módjának hatását tapasztalhatjuk, a szellemi örökségesítés ugyanis a japán felfogásból emelkedett világméretűvé. Japánban nem annyira a tárgyi örökség, mint inkább a kézműves mesterségek és rituális tárgyhasználat köré szerveződő ismeretek megőrzésének volt jelentősége (Sonkoly 2001: 19–20). Továbbá turizmussal való összefüggés mellett a kulturális örökségnek a műemlékvédelemmel és muzeológiával való folytonossága, a szellemi kulturális örökségvédelemnek a kulturális örökségvédelemhez való asszimilálódása figyelhető meg.

A kialakult nomenklatúra fejlesztésére elképzelhető olyan örökségesítési szemlélet is, amely nagyobb hangsúlyt helyez a teljesen, vagy szinte teljesen „megfoghatatlan” (intangible), nem vagy kevéssé tárgyiasítható, vagy éppenséggel tájakhoz, tereptárgyakhoz, térbeli objektumokhoz kötődő szóbeli műveltségi elemekre, vagyis a hagyományos szóbeli folklór tudományos gyűjtés és a folklorizmus által megőrzött elemeire is. Így például a turizmus már régóta sikerrel hasznosítja a helyi szóbeli hagyományokat, például a helyi mondákat, vármondákat, címermondákat, az egyes szakrális épületekhez és kislelékekhez kapcsolódó történeteket, ereklyékről szóló elbeszéléseket, szentek legendáit stb. Az erdélyi Szent Anna-tóhoz nem látogathat úgy turista, hogy az idegenvezető, vagy valamely helybeli ne mesélne el a tó „legendáját”, vagyis a különleges természeti képződmény keletkezéséről szóló mondát. Egyes helyeket, megkövültatmat, éppen a róluk szőtt különös történetek emeltek a turisztikai térképekre, az idegenforgalmi célpontok sorába. A turizmus csak az egyik lehetőség, az orális szellemi javak örökséggé tételének számos egyéb útja lehet. Egy nemrégiben megjelent német kiadvány például az *Enzyklopädie des Märchens* című sokkötetes kézikönyvsorozatot is a szellemi örökségesítés fogalma alatt tartja számon (vö. Lochte 2009). Vagyis a teljes egészében értelmiségiek által létrehozott, de a nagyközönség számára is nyitott munka is lehet az örökségesítés része.

A szellemi kulturális örökségesítés és a ma már kétszáz éves múlttra visszatekintő folklórtudomány közös vonása, hogy társadalmi átalakulások előnyeit igyekszik kihasználni, hátrányait pedig mérsékelni. Így volt ez a 19. században, és így van ez a 21. század első évtizedeiben is. Mindenkor szociális különbségek kiegyenlítése és a hierarchia szélsőségeinek tompítása volt a cél. A két terület együttműködése a közös cél érdekében napjainkban is fontos feladat.

²⁴ Lásd továbbá a Grimm-mesék német örökségesítéséről, valamint a nemzetközi párhuzamokról: Wienker-Piepho 2010.

SZAKIRODALOM

- Balogh Balázs – Fülemile Ágnes
2008 Cultural alternatives, youth and grassroots resistance in socialist Hungary – The folk dance and music revival. *Hungarian Studies*, 22/1–2. 43–62.
- Bíró Zoltán – Gagy József – Péntek János (szerk.)
1987 *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Bolvári-Takács Gábor
2011 A Magyar Táncművészeti Főiskola és a jogelőd Állami Balett Intézet oktatási rendszerének fejlődése (1950–2010). *Új Pedagógiai Szemle* 61. 248–259.
- Chastel, André
2004 Az örökség fogalma. In: Erdősi Péter – Sonkoly Gábor (szerk.): *A kulturális örökség*. (Atelier Füzetek). L'Harmattan, Budapest, 97–132.
- Csonka-Takács Eszter (szerk.)
2001 *Ethnology in Hungary. Institutional Background*. European Folklore Institute, Budapest.
2007 *UNESCO-egyezmény a szellemi kulturális örökség védelméről*. Európai Folklór Intézet, Budapest.
- Csonka-Takács Eszter – Havay Viktória (szerk.)
2011 *A táncház módszer mint a szellemi kulturális örökség átörökítésének magyar modellje*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre.
- Dégh, Linda
1965 Folklore and Related Disciplines in Eastern Europe. *Journal of the Folklore Institute* 2. (2) 103–119.
1970 Ethnology in Hungary. *East European Quarterly* 3. 293–307.
1990 The Institutional Application of Folklore in Hungary. *Hungarian Studies* 6. (2) 195–216.
- Domokos Mariann
2015 *Mese és filológia. Fejezetek a magyar népmeseszövegek gyűjtésének és kiadásának 19. századi történetéből*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Domokos Péter – Paládi-Kovács Attila
1986 *Hunfalvy Pál*. (A múlt nagy tudósai). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Erdősi Péter
2001 A „kulturális örökség” reprezentációjának kezdetei Magyarországon (1997–2000). In: Bárdi Nándor – Lagzi Gábor (szerk.): *Politika és nemzeti identitás Közép-Európában*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 27–40.
- Gulyás Judit
2013 A magyar mesekutatás kezdetei. Henszlmann Imre komparatív-tipológiai és szimbolikus-mitológiai mesetanulmányának koncepciója. *Ethno-Lore* 30. 37–68.
2014 Erdélyi János meseértelmezéséről. *Irodalomtörténeti Közlemények* 118. 629–653.
- Gyáni Gábor – Kövér György
2001 *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. 2. javított kiadás. Osiris Kiadó, Budapest.
- Hoppál Mihály – Csonka-Takács Eszter (szerk.)
2016 *A szellemi kulturális örökség nemzeti jegyzéke és jó gyakorlatok*. Budapest, Szentendre, Szabadtéri Néprajzi Múzeum.
- Hofer Tamás
1975 Három szakasz a magyar népi kultúra XIX–XX. századi történetében. *Ethnographia* 86. 398–414.
2008 Nemzetfogalmak a 19. századi magyar néprajztudományban. In: Kulin Ferenc – Sallai Éva (szerk.): *A nemzeti tudományok historikuma*. Kölcsey Intézet, Budapest, 227–241.
- Hoppál Mihály – Csonka-Takács Eszter (eds.)
2001 *Ethnology in Hungary. Institutional Background*. European Folklore Institute, Budapest.
- Kósa László
2001 (1989) *A magyar néprajz tudománytörténete*. 2. javított, bővített kiadás. Osiris Kiadó, Budapest.

- Lajtha László (gyűjt., s. a. r.)
1988 *Instrumental Music from Western Hungary. From the Repertoire of an Urban Gipsy Band.* Red.: Bálint Sárosi. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lelkes Zsófia
2010a Néptánc a magyar színházban 1945 után – Szigeti Károly és Györgyfalvy Katalin színházi munkái. *Táncművészeti Közlemények* II. (1) 45–55.
2010b Bühnenvolkstanz als Geschichte. Kontextualisierung der Tanzstücke Kisbojtár von Miklós Rábai. In: Lelkes, Zsófia – Molnár, Klára (hrsg.): *Zwischen Kulturen und Disziplinen. Festschrift für Magdolna Balkányi.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 43–53.
- Liszka József
2013 *Átmenetek. Folklor és nem-folklor határán.* Selye János Egyetem, Komárom.
- Lochte, Adrienne
2009 *Kulturelles Erbe mit Zukunft. Forschungsvorhaben im Akademieprogramm.* Akademie der Wissenschaften, Göttingen.
- Löfgren, Orvar
1989 The Nationalization of Culture. *Ethnologia Europaea* 19. (1) 5–24.
- Mikos Éva
2017 Gyula a vérzivatarban. Konstrukció és rekonstrukció problémája Sebestyén Gyula pályáján. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Aranyhíd. Tanulmányok Keszeg Vilmos tiszteletére.* Kriza János Néprajzi Társaság – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet – Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 535–548.
- Moser, Hans
1962 Vom Folklorismus in unserer Zeit. *Zeitschrift für Volkskunde* 58. 177–209.
- Nass, Peter J. M.
2002 Masterpieces of Oral and Intangible Culture Reflections on the UNESCO World Heritage List. *Current Anthropology* 43. (1) 139–148.
- Niedermüller, Péter
2002 Der Mythos der Nationalkultur: Die Symbolischen Dimensionen des Nationalen. In: A. Gergely András (szerk.): *A nemzet antropológiája. Hofer Tamás köszöntése.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 9–28.
- Ortutay Gyula
1952 Kossuth Lajos a magyar nép hagyományaiban. *Ethnographia* 63. 263–307.
1955 The Science of Folklore in Hungary between the two World-Wars and during the Period Subsequent to the Liberation. *Acta Ethnographica Hungarica* 4. (1) 5–89.
- Pálfi Csaba
1970 A Gyöngyösbokréta története. *Tánc tudományi Tanulmányok 1969–1970.* 115–161. Újabb kiadás: In: Felföldi László – Karácsony Zoltán: *Magyar táncfolklorisztikai szöveggyűjtemény 2/A.* köt. Budapest, 2006, 397–434.
- Péteri Lóránt
2007 Zene, oktatás, tudomány, politika. Kodály és az államszocializmus művelődéspolitikája (1948–1967). *Forrás, szépirodalmi, szociográfiai, művészeti folyóirat* 39. (12) 45–63.
- Schneider, Ingo
2005 Wiederkehr der Traditionen? Zu einigen Aspekten der gegenwärtigen Konjunktur des kulturellen Erbes. *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 59/108. 1–20.
- Schneider, Ingo – Flor, Valeska (hrsg.)
2014 *Erzählungen als kulturelles Erbe – Kulturelles Erbe als Erzählung.* Waxmann, Münster.
- Sonkoly Gábor
2001 A kulturális identitás új keretei: a kulturális örökség. In: Bárdi Nándor – Lagzi Gábor (szerk.): *Politika és nemzeti identitás Közép-Európában.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 9–24.
2005 Örökség és történelem: az emlékezet technikái. *Iskolakultúra* 15. (3) 16–22.
2016 *Bolyhos tájaink. A kulturális örökség történelmi értelmezései.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Sozan, Michael
1978 *The History of Hungarian Ethnography.* University Press of America, Washington D. C.
- Szakál Anna
2014 Az ismeretlen Kriza János és ismeretlen gyűjtőtársai. *Ethnographia* 125. 279–288.

- 2017 A 19. századi magyar népköltési gyűjtemények és kanonizációjuk. Erdélyi Múzeum LXXVIII. (2) 15–45.
- Szakál Anna (s.a.r.)
2011 „Így nőtt fejremre a sok vadrózsa...” *Levelek, dokumentumok Kriza János népköltészeti gyűjtőtevékenységének történetéhez*. Kriza János Néprajzi Társaság – Magyarországi Unitárius Egyház, Kolozsvár.
- Szalay Olga
2004 *A népzenekutató Kodály Zoltán és tudományos műhelye*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Vajda András
2016 Hagyomány, örökség, érték. A hagyomány használatának változó kontextusai. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 28–58.
- Várkonyi Ágnes, R.
1973 *A pozitivisták történeteszmélete a magyar történetírásban II. A pozitívizmus gyökerei és kibontakozása Magyarországon 1830–1860*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Verebélyi Kincső
1999 *A folklór jogi védelme*. Európai Folklór Intézet, Budapest.
- Verebélyi Kincső (szerk.)
1978 *Folklór, társadalom, művészet 4–5. A folklorizmus fogalma és jelenségei I*. Kecskemét.
- Vitányi Iván
1964 *A magyar néptáncmozgalom története 1948-ig*. Népművelési Intézet, Budapest.
- Voigt Vilmos
2001 *A folklórtól a folklorizmusig. Történeti folklorisztikai tanulmányok*. Universitas Könyvkiadó, Budapest.
2003 *A folklór védelme és a kulturális javak védelme*. In: Viga Gyula – Holló Szilvia Andrea – Cs. Schwalm Edit (szerk.): *Vándorutak – múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére 60. születésnapja alkalmából*. Archeolingua, Budapest, 25–30.
2010 *European Folklorists as Intangible Cultural Heritage*. In: Hoppál Mihály (eds.): *Sustainable Heritage. Symposium on European Intangible Cultural Heritage*. Budapest, April 23–24, 2010. European Folklore Institute, Budapest, 92–105.
- Wienker-Piepho, Sabine
2010 *German Traditional Folktales: „Heritification” of Intangible Traditions*. In: Hoppál, Mihály (ed.): *Sustainable Heritage*. European Folklore Institute, Budapest, 106–115.

SCHIMBAREA FUNCȚIILOR PATRIMONIULUI CULTURAL PRIN PRISMA PROCESELOR SOCIAL-ISTORICE DIN SECOLUL XX

Studiul de față urmărește istoria noțiunii de patrimoniu cultural spiritual din Ungaria. Primele paragrafe prezintă istoria cercetării folclorului în secolul al XIX-lea, cu referire în special la aspectele social-istorice, de ex. rolul culturii populare în construirea națiunii moderne și în emanciparea socială. Cea mai importantă concluzie ar fi faptul că se poate prezenta o continuitate directă între cercetarea folclorului din secolele XIX–XX și protejarea patrimoniului din secolul XXI. Diferența dintre ele ar fi de ordin financiar și instituțional, căci în ultimele o sută de ani s-a schimbat susținerea științei și s-a format cadrul său instituțional. Protejarea patrimoniului, ca activitate instituționalizată și profesională a preluat sarcini și metode de la cercetarea folclorică tradițională și de la fenomenul de folclorism sau revival.

THE MODIFICATION OF THE FUNCTIONS OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE FROM THE PERSPECTIVE OF TRANSITIONS OF SOCIAL-HISTORICAL CIRCUMSTANCES

This paper aims to explore the history of the concept of intangible cultural heritage in Hungarian context. The first paragraphs present the short history of folklore research in the 19th century Hungary considering on its social historical aspects, f. e. the role of folklore in the nation-building and social emancipation. The main conclusion is the connection between the folklore studies in the 19th and 20th century and the protection of intangible cultural heritage in the 21st century. The difference between the two areas can be searched among the institutional and financial conditions. The last hundred years have brought significant changes on the field of supporting scientific researches and its institution network have been built as well. The present professional system of preservation have taken over tasks and methods from the previous folklore research and the folklore revival movement as well.

